

ISSN 0027-8084
УДК 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XLI/3–4

БЕОГРАД
2010

Digitized by Google

СЛОБОДАН Ж. МАРКОВИЋ
(Филолошки факултет, Београд)

ДРУШТВО ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ И ЧАСОПИС *НАШ ЈЕЗИК**

У раду се износи и истиче улога Друштва за српски језик и књижевност за настанак и организовање рада на издавању часописа *Наш језик* у периоду од тридесетих година двадесетог века до времена после Другог светског рата, када, по обнављању, овај часопис прелази под окриље Инстиута за српски језик САНУ.

Кључне речи: Друштво за српски језик и књижевност, *Наш језик*.

Чланови Друштва за српски језик и књижевност претежно опредељени за изучавање језика објављивали су своје радове у *Јужнословенском филолоџу*, у трећој и четвртој деценији двадесетог века у *Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор*, *Летопису Матице српске* и другим периодичним публикацијама. Часописи су били научног и књижевног карактера, па су објављени лингвистички чланци, прилози и ситни прилози одговарали образованијим читаоцима. Недостајали су написи о актуелним и практичним језичким питањима која су се појављивала у школи и текућој употреби књижевног језика.

Стварањем државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца – касније Југославије – умногоме је био озваничен Бечки договор из 1850. године о заједничком књижевном језику Срба и Хрвата, у ком су учествовали Вук Караџић, Ђура Даничић, Иван Кукуљевић, Димитрије Деметер, Иван Мажуранић и други. Српскохрватски књижевни језик употребљавао се у друштвеном животу, култури и школама. У јавној употреби књижевног језика и код његових корисника појавио се низ питања и недоумица, као и различити ставови и односи према језичким појавама у појединим културним и научним центрима. Потреба да се те појаве размотре била је подстицај да се повремено посебно окупе лингвисти чланови Друштва за српски језик и књижевност и да разговарају о језику, о његовом развоју и пракси. Круг чланова Друштва који су се састајали и међусобно и у Друштву називали су различитим именима: Лингвистичка

* Овај прилог настао је поводом јубилеја Друштва за српски језик и књижевност Србије и биће интегрисан у монографију о овој институцији.

секција Друштва за српски језик и књижевност, Језички актив Друштва, Лингвистички кружок (по угледу на Прашки кружок), Лингвистичка група.

Од 1930. године састанак лингвиста је био чешћи, једном месечно, обично пре или после редовне седнице Друштва, и на њему се реферисало и разговарало о појединим општим или конкретним питањима књижевног језика из школске и књижевне праксе. Сусрете је организовао и водио један од оснивача Друштва – професор Александар Белић. Он је предложио да група своју дискусију, схватања и закључке до којих су дошли објављује на популаран начин, у публикацији приступачној широком кругу заинтересованих, како би и ђаци и просвећени људи били о њима информисани. Нешто касније, крајем 1931, чланови Друштва за српски језик и књижевност Драгутин Костић, Милош Ивковић, Глиша Елезовић, др Милош Московљевић, др Бранко Милетић, др Данило Вушовић, др Радомир Алексић, др Петар Ђорђић и Радосав Бошковић одлучили су да покрену периодичну публикацију *Наш језик*. По сећању професора Радомира Алексића и Радосава Бошковића, припрема за издавање часописа трајала је готово годину дана, јер је требало законски регулисати ко је издавач, ко уредник; а да би се часопис могао користити у школи, требало је добити мишљење Главног просветног савета и одлуку Министарства просвете. Договорили су се да група себе представи као Лингвистичко друштво у Београду које ће издавати часопис, да они чине Уређивачки одбор часописа, да Власник за Лингвистичко друштво (уредник) буде др Александар Белић, секретар Уређивачког одбора др Радомир Алексић а седиште у Српском семинару. Часопис *Наш језик* појавио се 1932. године (у предратној серији је објављено 7 бројева). По сећању Р. Алексића и Р. Бошковића, изузев нужних одобрења за штампање и дозволе за употребу у школи, Лингвистичко друштво (које је чинило и уређивачки одбор) није формално основано као организација, није имало своју оснивачку одлуку и правила рада, нити је било регистровано (изузев на корицама часописа) и сматрало се групом лингвиста чланова Друштва за српски језик и књижевност; састанцима групе су присуствовали и у часопису *Наш језик* сарађивали и други чланови Друштва. Пристанак на сарадњу у *Нашем језику* били су дали и професори Загребачког свеучилишта Драгутин Боранић и Степан Ившић (*Наш језик*, 1932, Бгд, I/1, стр. 2).

Карактер часописа *Наш језик* назначен је у првом броју, у напису уредништва *Наша реч*, у коме се, између осталог, каже: „Наш се народ ослободио и ујединио, и тако се једно другом приближило оно што је раније било вековима одвојено. Иако је наше мишљење да ће наше уједињење и у књижевном језику дати на крају позитивне резултате, ипак ће догље бити и тешкоћа које треба пребродити. Да олакша тај посао свима који воле наш књижевни језик, и *јавља се овај часопис* (подвукао С. Ж. М.) (*Наш језик*, Бгд, 1932, I/1, стр. 1). Тиме се желело да се и путем часописа, који је покренут, налази и остаје присутан у културном животу, друштву и школама у Србији, истакне и подвуче оно што је најбоље и најправилније у српскохрватском књижевном језику, који се, практично, устаљивао у животу.

Нешто пре појаве *Нашег језика* Драгутин Боранић, филолог професор Загребачког свеучилишта, објавио је у Загребу *Правопис хрватској или српској језика*, који је био у употреби у школама у Хрватској до 1950. године и имао десет издања, и којим су се служили друштвени, културни радници и књижевници у Хрватској. Александар Белић је објавио у Београду *Правопис*

српскохрватској књижевној језика (1930), који је, претсжно, био у употреби у Србији и Црној Гори. У културним центрима Босне и Херцеговине и Славоније коришћен је правопис или Д. Боранића или А. Белића. *Правоиис* Д. Боранића и *Правоиис* А. Белића имали су у своме приступу и нормирању књижевног језика извесна несагласја и разлике, које је требало сагледати и на њих дати одговор. Часопис *Наш језик* је указивао на ту потребу и у њему се настојало да се сагледају и практично објасне појаве у савременом књижевном језику, као и да се препоручи за употребу оно што је правилно или правилније у језичким недоумицама. Потребу за стручним помоћи у томе осећали су, првенствено, наставници у школама – чланови Друштва за српски језик и књижевност, али и сви корисници књижевне усмене речи и текста да би се што боље и јасније изражавали и споразумевали.

Оријентација часописа *Наш језик* огледа се и у структури појединих свезака и годишта. Садржај чине начелни чланци о језику, прикази, упутства за неговање језика у школама, са непосредним одговорима, на примерима, шта је правилно а шта није. Написи о појединим језичким темама резултат су индивидуалног сагледавања општијих питања књижевног језика а „Језичке поуке“ и „Наша пошта“ су вид непосредне сарадње Уређивачког одбора часописа са читаоцима, али и са члановима Друштва за српски језик и књижевност који по научној оријентацији нису били лингвисти или су као наставници радили у школама.

У првом броју *Нашеј језика* Александар Белић објављује уводни део чланка „Српскохрватски књижевни језик“, који наставља у следећа два броја (бр. 1, 2 и 3); стр. 4–10, 33–38 и 65–71) и завршава га закључком да наш језик није укалупљен, да има богат речник и да зато „нема краја разноврсности стила, ако књижевници пођу од доброг познавања књижевног језика“ (Исто, стр. 71). Своје виђење српскохрватског књижевног језика А. Белић као да пропраћа апелом у следећем напису „Клонимо се варваризама“. Не одричући потребу за коришћењем туђих речи када нема одговарајућег термина у нашем језику, он указује на помодарство служењем туђицама и када постоји лепа домаћа реч одговарајућег значења, а посебно указује „на једну нарочиту врсту варваризама, који се у последње време све више шире у нашем језику, чак и код самих књижевника. То је употреба неких туђинских синтактичких и стилских особина и прављење сложених речи по угледу на друге језике, а супротно духу нашег језика“ (Исто, стр. 79). Аутор и часопис не заговарају узимале маха, већ су указивали на потребу да се матерњи језик негује и развија, употребом и стварањем својих речи одговарајућих значења (Исто, стр. 126–128).

После прве године излажења *Нашеј језика* Уређивачки одбор часописа групише и истиче питања која је приликом уређивања решавао и објављује регистар – речник са хиљаду и двеста речи у облику како их треба употребљавати и правила о којима треба водити рачуна приликом њиховог изговора и писања (Исто, I/10, стр. 296–320; регистар израдио Р. Алексић). Једна напомена Уређивачког одбора у напису „После прве године“ указује на неслагање појединих стручњака из културних центара Загреба и Београда и на различито виђење извесних појава у савременом српскохрватском књижевном језику. „Речено нам је да ми желимо прогегнути језик једнога центра наше државе или нашег народа, и то Београда, на цео наш народ. Можда се неком и могло учинити

тако када је видео да одбацујемо и критикујемо понешто што се у Београду не употребљава, [...] тај је морао видети да ми исто толико коримо и одбацујемо оно што се и у књижевном језику Београда јавља“ (Исто, стр. 289).

Спорења Уређивачког одбора *Нашеј језика* са погледима и праксом научника и корисника у другим научним и културним центрима приликом неговања савременог српскохрватског књижевног језика (претежно са Загребом) јављали су се у часопису у разним облицима, све до прекида његовог објављивања на почетку Другог светског рата. Иако је у новоствореној држави – Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца у Министарству за науку, школство и културу био усвојен назив „српскохрватски књижевни језик“. Он се употребљавао у школама, државним и друштвеним институцијама и у културном животу под двојним синонимичним и синтагматичним именом „српскохрватски књижевни језик“ и „српски или хрватски књижевни језик“ односно „хрватски или српски књижевни језик“. Та разлика била је присутна и у језичким нормативним публикацијама *Правопис хрвајској или српској језика* Драгутина Боранића и *Правопис српскохрвајској књижевној језика* Александра Белића.

У *Нашем језику* објављивани су и осврти и прикази језика српских савремених писаца. Карактеристичан је напис „Кварење језика“, Александра Белића о песничком језику Момчила Настасијевића. А. Белић сматра да у песничком језику Момчила Настасијевића има непотребних „кованица према црквеном или руском језику“, од којих смисао „постане неодређен и нејасан“ (Исто, I/9, стр. 260). А. Белић каже: „Такав језик ми не можемо одобрити [...]. Књижевни језик који иде свесном кварењу језика за нас је једнак несвесном кварењу. Насиље над језиком и незнање језика за нас су синоними“ (Исто, стр. 262). (Момчило Настасијевић је био средњошколски професор и члан Друштва за српски језик и књижевност, С. Ж. М.)

Јужнословенски филолој излазио је у трећој и четвртој деценији двадесетог века два пута годишње и у њему су лингвисти чланови Друштва за српски језик и књижевност објављивали студије о појединим језичким темама, а Библиотека *Јужнословенској филолоји* објављивала је акценатске системе народних говора (на пр. поцерског) или језика писаца (нпр. П. Зоранића, П. П. Његоша, М. А. Релковића), а као посебна, школска, издања штампани су правопис и школске граматике. У лингвистичким делима таквог карактера периодична публикација часопис *Наш језик* био је потребан и имао је своје место. Као „актуелни језички приручник“ он је културним радницима, а нарочито члановима Друштва за српски језик и књижевност помагао да практично решавају извесне недоумице у свом школском раду, неговању писмености и чувању књижевног језика.

Занимљиво је да је у периоду између два светска рата Друштво за српски језик и књижевност задржало своје име и поред тога што је озваничен назив „српскохрватски књижевни језик“ и учешћа чланова Друштва и часописа *Наш језик* у разјашњавању питања која су искрсавала у развоју савременог српскохрватског књижевног језика, у неговању писмености и чувању лепоте и јасноће језика. И неутрално име часописа *Наш језик* привлачи посебну пажњу. Иако је Александар Белић већ у првом броју ове периодичне публикације започео објављивати своју студију „Српскохрватски књижевни језик“, остао је при неутралном карактеру имена (са одредницом „наш“).

И поред многих материјалних и дистрибутивних тешкоћа часопис *Наш језик* је ипак уредно излазио до почетка Другог светског рата и задржао је свој основни „научно-приручни карактер“. Уређивачки одбор је настојао и успео да часопис успостави везу са својим читаоцима и да им помогне у разрешавању актуелних језичких питања. Тиме је обогатио и учинио још сврсисходнијим рад Друштва за српски језик и књижевност. Часопис је престао да излази заједно са прекидом рада Друштва за српски језик и књижевност почетком Другог светског рата.

После Другог светског рата Александар Белић је обновио и наставио издавање часописа *Наш језик*, али као периодичну публикацију Института за српски језик Српске академије наука и уметности.

Резюме

Слободан Ж. Марковић

ОБЩЕСТВО СЕРБСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ И ЖУРНАЛ *НАШ ЈЕЗИК*

В данной работе рассматривается и подчеркивается роль Общества сербского языка и литературы в деле основания и организации работы по изданию журнала *Наш језик* в период с тридцатых годов XX века до начала и после Второй мировой войны. В послевоенное время он становится органом Института сербского языка САНИ.